

Auditdienst Rijk
Ministerie van Financiën

Accountantsrapport
bij Voortgangsrapportage 15
Hoogwaterbeschermingsprogramma 2

Colofon

Titel	Voortgangsrapportage 15 Hoogwaterbeschermingsprogramma 2
Uitgebracht aan	Tweede Kamer der Staten-Generaal
Datum	10 april 2019
Kenmerk	2019-0000058869

Inlichtingen
Auditdienst Rijk
070-342 7700

Inhoud

1	Inleiding	5
2	De in de voortgangsrapportage 15 verantwoorde verplichtingen, uitgaven en ontvangsten	6
2.1	Controleverklaring	6
3	De volledigheid en de totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen informatie en de beheersing en het beheer van het project	9
3.1	Inleiding	9
3.2	Criteria	9
3.3	Samenvatting van de verrichte werkzaamheden	10
3.4	Conclusies	11
3.4.1	De volledigheid van de informatie	11
3.4.2	De totstandkoming van de informatie	11
3.4.3	De beheersing en het beheer van het project	12
	Bijlage: Voortgangsrapportage 15 Hoogwaterbeschermingsprogramma 2	13

Voorwoord

In de Regeling grote projecten wordt in het kader van de voortgangsrapportage een oordeel gevraagd over een aantal nader benoemde aspecten. In relatie tot de geldende beroepsregels voor accountants leidt dit zo veel mogelijk tot een assurance-opdracht.

Op grond van de beroepsregels hebben wij de opdracht tweeledig verdeeld en rapporteren wij als volgt:

- verantwoording van verplichtingen, uitgaven en ontvangsten: controleverklaring (met onderliggende bevindingen);
- volledigheid en totstandkomingsproces van de informatie in de voortgangsrapportage 15 en de toereikendheid van de beheersing en het beheer van het project: assurancerapport met conclusies (met onderliggende bevindingen);

In hoofdstuk 2 is de controleverklaring bij de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten opgenomen.

In hoofdstuk 3 zijn conclusies geformuleerd met betrekking tot de volledigheid van de financiële en niet-financiële informatie in voortgangsrapportage in relatie tot de gestelde eisen in de Regeling grote projecten, met betrekking tot het proces van totstandkoming van de toekomstgerichte financiële informatie en van de niet-financiële informatie en met betrekking tot de beheersing en het beheer van het project.

1 Inleiding

Opdracht

Het project Hoogwaterbeschermingsprogramma 2 is door de Tweede Kamer der Staten-Generaal op 22 maart 2011 als groot project aangewezen. In het kader van de Regeling grote projecten dient bij de voortgangsrapportage periodiek een accountantsrapport gevoegd te worden met een oordeel over:

- de beheersing en het beheer van het project, waaronder begrepen de toereikendheid van de projectorganisatie, de kwaliteit van de bestuurlijke informatievoorziening, de werking van de administratieve organisatie en de werking van het systeem van interne controle;
- de kwaliteit en volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie.

Het onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de minister van Infrastructuur en Waterstaat (IenW).

Beschrijving van het object van onderzoek

Wij hebben de voortgangsrapportage 15 met als peildatum 31 december 2018, die als bijlage bij dit rapport is gevoegd, onderzocht. Deze voortgangsrapportage is opgesteld onder de verantwoordelijkheid van de minister van IenW. Het is onze verantwoordelijkheid om:

- een controleverklaring af te geven met betrekking tot de in de voortgangsrapportage verantwoorde verplichtingen, uitgaven en ontvangsten over de periode 1 januari 2018 tot en met 31 december 2018;
- conclusies te formuleren over:
  - de volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële informatie in relatie tot de eisen gesteld in respectievelijk artikel 12 van de Regeling grote projecten;
  - de volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen niet-financiële informatie in relatie tot de eisen gesteld in respectievelijk artikel 12 van de Regeling grote projecten;
  - het proces van totstandkoming (ordelijk, controleerbaar en deugdelijk) van de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie;
  - het proces van totstandkoming (ordelijk, controleerbaar en deugdelijk) van de in de voortgangsrapportage opgenomen niet-financiële informatie;
  - de beheersing en het beheer van het project.

Openbaarmaking

De ADR is de interne auditdienst van het Rijk. Dit rapport is primair bestemd voor de opdrachtgever met wie wij deze opdracht zijn overeengekomen. In de ministerraad is besloten dat het opdrachtgevende ministerie waarvoor de ADR een rapport heeft geschreven, het rapport binnen zes weken op de website van de rijksoverheid plaatst, tenzij daarvoor een uitzondering geldt. De minister van Financiën stuurt elk halfjaar een overzicht naar de Tweede Kamer met de titels van door de ADR uitgebrachte rapporten en plaatst dit overzicht op de website.

2 De in de voortgangsrapportage 15 verantwoorde verplichtingen, uitgaven en ontvangsten

2.1 Controleverklaring

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Afgegeven ten behoeve van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Verklaring betreffende de in voortgangsrapportage 15 Hoogwaterbeschermingsprogramma 2 opgenomen financiële overzichten

Ons oordeel

Wij hebben de financiële verantwoording over de periode 1 januari 2018 tot en met 31 december 2018 van Hoogwaterbeschermingsprogramma 2 gecontroleerd. Deze financiële verantwoording bestaat uit de tabellen 10, 17 en 18, zoals opgenomen in hoofdstuk 6 Financiën van voortgangsrapportage 15.

Naar ons oordeel geeft de financiële verantwoording een getrouw beeld van de verplichtingen, uitgaven en ontvangsten over 2018 in overeenstemming met de vereisten voor financiële verslaggeving zoals opgenomen in de Comptabiliteitswet 2016¹, de daaruit voortvloeiende regelgeving en de Regeling grote projecten.

Voorts zijn wij van oordeel dat de in deze financiële verantwoording opgenomen verplichtingen, uitgaven en ontvangsten voldoen aan de eis van comptabele rechtmatigheid als bedoeld in bepaling 5.11 van de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2019.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de financiële overzichten'.

Wij zijn onafhankelijk van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

¹ Op grond van de brief van 24 september 2018 van de minister van Financiën aan de Tweede Kamer (Kamerstukken II, vergaderjaar 2018-2019, 34 426, nr. 33) geldt het overgangsrecht bedoeld in artikel 10.2 van de Comptabiliteitswet 2016 uitsluitend voor de presentatie en inrichting van de begrotingen en de bijbehorende jaarverslagen. De onderliggende (rechts)handelingen en de administratieve vastleggingen waarmee uitvoering wordt gegeven aan de begroting 2018 – zoals het aangaan van verplichtingen, het doen van betalingen, het beheer van materieel en het verrichten van privaatrechtelijke rechtshandelingen – worden beheerst door de bepalingen van de Comptabiliteitswet 2016 en de daarop gebaseerde regelgeving, zoals de Regeling financieel beheer van het Rijk en de Regeling beheer onroerende zaken Rijk 2017.

Beschrijving van de verantwoordelijkheden met betrekking tot de financiële overzichten

Verantwoordelijkheden van de minister van Infrastructuur en Waterstaat voor de financiële overzichten

De minister is verantwoordelijk voor het opmaken van de financiële overzichten die de uitkomsten van de begrotingsuitvoering getrouw dienen weer te geven in overeenstemming met de verslaggevingsvoorschriften die zijn opgenomen in de Comptabiliteitswet 2016 en de daaruit voortvloeiende regelgeving, waaronder de Regeling rijksbegrotingsvoorschriften 2019 en de Regeling grote projecten. In dit kader is de minister verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de minister noodzakelijk acht om het opmaken van de financiële overzichten mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de financiële overzichten

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel. Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken. Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de beslissingen die gebruikers op basis van deze financiële overzichten nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de financiële overzichten afwijkingen van materieel belang bevatten als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het ministerie;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het ministerie en de toelichtingen die daarover bij de financiële overzichten zijn opgenomen;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de financiële overzichten en de daarbij opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de financiële overzichten een getrouw beeld geven van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de leiding van het ministerie van IenW onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Den Haag, 10 april 2019

Auditdienst Rijk

3 De volledigheid en de totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen informatie en de beheersing en het beheer van het project

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zijn conclusies geformuleerd met betrekking tot de volledigheid van de financiële en niet-financiële informatie in de bijgevoegde voortgangsrapportage 15 Hoogwaterbeschermingsprogramma 2 in relatie tot de gestelde eisen in de Regeling grote projecten, met betrekking tot het proces van totstandkoming van de toekomstgerichte financiële informatie en het proces van totstandkoming van de niet-financiële informatie en met betrekking tot de beheersing en het beheer van het project.

De minister van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) is verantwoordelijk voor het opstellen van de voortgangsrapportage 15.

Wij hebben ons onderzoek verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder Standaard 3000 "Assurance-opdrachten anders dan opdrachten tot controle en beoordeling van historische financiële informatie" en Standaard 3400 "Onderzoek van toekomstgerichte financiële informatie". Dienovereenkomstig hebben wij ons onderzoek zodanig gepland en uitgevoerd dat een redelijke of beperkte mate van zekerheid is verkregen voor onze conclusies met betrekking tot de door ons onderzochte punten. Een assurance-opdracht omvat onder meer een onderzoek door middel van deelwaarnemingen van relevante gegevens. Wij zijn van mening dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusies.

3.2 Criteria

De volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie is beoordeeld aan de hand van de eisen die hieraan worden gesteld in de Regeling grote projecten.

Daarnaast zijn eventuele aanvullende afspraken met de Tweede Kamer over de in de voortgangsrapportage op te nemen financiële en niet-financiële informatie van belang.

Met betrekking tot de totstandkoming van toekomstgerichte financiële informatie en de totstandkoming van niet-financiële informatie geldt dat de desbetreffende informatie op een ordelijke, controleerbare en deugdelijke wijze tot stand komt. De belangrijkste in dat kader vast te stellen aspecten zijn dat:

- de verantwoordelijkheden en bevoegdheden goed in het totstandkomingsproces zijn belegd;
- het totstandkomingsproces achteraf reconstrueerbaar is;
- de informatie die als uitkomst van het totstandkomingsproces is opgeleverd op volledige en juiste wijze in de voortgangsrapportage is opgenomen.

Verder geldt dat de toekomstgerichte financiële informatie en de niet-financiële informatie niet strijdig mag zijn met andere in de voortgangsrapportage opgenomen informatie. Waar nodig dient de niet-financiële informatie te zijn voorzien van een duidelijke bronvermelding.

Voor de beoordeling van de beheersing en het beheer van het project is het door de minister vastgestelde en met de Tweede Kamer gecommuniceerde beheersmodel als toetsingskader gehanteerd.

Naast dit beheersmodel zijn de in artikel 12 van de Regeling genoemde aspecten van toepassing, alsmede de eventueel door de Tweede Kamer aanvullend gestelde eisen.

3.3 Samenvatting van de verrichte werkzaamheden

De volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie

Ter zake van de volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie, zijn wij nagegaan of de volgens artikel 12 van de Regeling grote projecten op te nemen informatie is opgenomen in de voortgangsrapportage (A).

Het proces van totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie

Voor de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie hebben wij vier punten onderzocht.

Ten eerste zijn wij nagegaan dat deze informatie ordelijk, controleerbaar en deugdelijk tot stand is gekomen (B).

Ten tweede hebben wij onderzocht of de veronderstellingen een redelijke basis vormen voor de toekomstgerichte financiële informatie (C).

Ten derde hebben wij onderzocht of de toekomstgerichte financiële informatie op een juiste wijze op basis van de veronderstellingen is opgesteld en gepresenteerd (D).

Ten vierde zijn wij nagegaan dat de opgenomen toekomstgerichte financiële informatie niet strijdig is met de historische financiële informatie en de niet-financiële informatie in de voortgangsrapportage (E).

Het proces van totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen niet-financiële informatie

Ter zake van de in de voortgangsrapportage opgenomen niet-financiële informatie zijn wij nagegaan dat deze informatie ordelijk, controleerbaar en deugdelijk tot stand is gekomen (F).

Voorts zijn wij nagegaan dat de opgenomen niet-financiële informatie niet strijdig is met de financiële informatie in de voortgangsrapportage (G).

De beheersing en het beheer van het project

Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van de beheersing en het beheer van het project beoordeeld aan de hand van het binnen het ministerie van IenW vastgestelde beheersmodel voor het

Hoogwaterbeschermingsprogramma 2, door middel van interviews en de beoordeling van relevante documentatie ter zake (H).

Ons onderzoek is zo gepland en uitgevoerd dat voor de onderdelen A, C, E en G een beperkte mate van zekerheid en voor de onderdelen B, D, F en H een redelijke mate is verkregen voor onze conclusies.

3.4 Conclusies

Op grond van ons onderzoek komen wij tot de volgende conclusies:

3.4.1

De volledigheid van de informatie

De volledigheid van de in de voortgangsrapportage opgenomen financiële en niet-financiële informatie

Op basis van de uitgevoerde werkzaamheden en de verkregen assurance-informatie is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de financiële en niet-financiële informatie niet in alle van materieel belang zijnde opzichten in overeenstemming met artikel 12 van de Regeling grote projecten is opgenomen in de voortgangsrapportage. Dit met uitzondering van het feit dat niet voldaan is aan artikel 12 lid 2b om de som van de aanbestedingsresultaten in de voortgangsrapportage op te nemen.

3.4.2

De totstandkoming van de informatie

Het proces van totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie

De in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie is in alle van materieel belang zijnde opzichten ordelijk, controleerbaar en deugdelijk tot stand gekomen.

Op grond van ons onderzoek naar de onderbouwing van de veronderstellingen is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de veronderstellingen geen redelijke basis vormen voor de toekomstgerichte financiële informatie. De toekomstgerichte financiële informatie is op een juiste wijze op basis van de veronderstellingen opgesteld en gepresenteerd in overeenstemming met de verslaggevingsgrondslagen zoals deze opgenomen zijn in de Comptabiliteitswet 2016.

Op basis van de uitgevoerde werkzaamheden en de verkregen assurance-informatie is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de in de voortgangsrapportage opgenomen toekomstgerichte financiële informatie, strijdig is met de historische financiële informatie of de niet-financiële informatie.

Het proces van totstandkoming van de in de voortgangsrapportage opgenomen niet-financiële informatie

De in de voortgangsrapportage opgenomen niet-financiële informatie is in alle van materieel belang zijnde opzichten ordelijk, controleerbaar en deugdelijk tot stand gekomen. Op basis van de uitgevoerde werkzaamheden en de verkregen assurance-informatie is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de in de voortgangsrapportage opgenomen niet-financiële informatie, strijdig is met de financiële informatie.

3.4.3

De beheersing en het beheer van het project

De opzet, het bestaan en de werking van de beheersing en het beheer van Hoogwaterbeschermingsprogramma 2 voldeed in de periode 1 januari tot en met 31 december 2018 aan de eisen zoals gesteld in het binnen het ministerie van IenW vastgestelde beheersmodel voor het project Hoogwaterbeschermingsprogramma 2.

Wij zijn gaarne bereid een en ander nader toe te lichten.

Den Haag, 10 april 2019

Auditdienst Rijk

Bijlage: Voortgangsrapportage 15 Hoogwaterbeschermingsprogramma 2

Hoogwaterbeschermingsprogramma-2

15^e Voortgangsrapportage

Verslagperiode 1 juli 2018 – 31 december 2018

Hoogwaterbeschermingsprogramma-2 15^e Voortgangsrapportage

Verslagperiode 1 juli 2018 – 31 december 2018

Documentnr	RWS-2018-48925
Datum	20 maart 2019
Status	Definitief
Versie	1.0

Versie 0.0	Concept is op 05-02-2019 besproken met het DT Programmabureau
Versie 0.1	Concept is op 21-02-2019 besproken in het PBO
Versie 0.2	Concept is op 12-03-2019 besproken in het Directeurenoverleg
Versie 0.3	Eindconcept is op 20-03-2019 besproken in de Stuurgroep
Versie 1.0	Definitief door de Minister te verzenden aan de Tweede Kamer

Inhoud

1	Inleiding 4
1.1	Kerngegevens van het HWBP-2 4
1.2	Samenvatting hoofdpunten verslagperiode 5
1.3	Leeswijzer 6
2	Ontwikkelingen in en rond het programma 8
2.1	Algemene ontwikkelingen 8
2.2	Innovatie 8
2.3	Kwaliteit en auditing 8
2.4	Correspondentie met het parlement 8
2.5	Media 8
3	De scope van het programma 9
3.1	Programmascope 9
3.2	Projectscopes 9
4	Voortgang en planning 11
4.1	Voortgang van het programma 11
4.2	Planningssystematiek 14
4.3	Voortgang mijlpalen 17
5	Risicomanagement 16
5.1	Risicobeheersing 11
5.2	Risico's met gevolgen in tijd 14
5.3	Risico's met gevolgen in geld 20
5.4	Algemeen beeld op programmaniveau 21
6	Financiën 22
6.1	Programmabudget 22
6.2	Programmaraming 23
6.3	Kasreeks 24
6.4	Apparaatskosten Rijkswaterstaat 25
6.5	Cumulatieve verplichtingen en uitgaven 25

Bijlage werkwijze subsidieverlening door het rijk

1 Inleiding

1.1 Kernegegevens van het HWBP-2

Om Nederland duurzaam te beschermen tegen overstromingen vanuit de grote rivieren, meren en de Noordzee, toetsen de beheerders van de primaire waterkeringen regelmatig of deze primaire waterkeringen voldoen aan de vigerende veiligheidsnormen. In 2001 is deze toets voor het eerst uitgevoerd, in 2006 voor de tweede keer. Op basis van deze toetsen is een deel van de primaire waterkeringen afgekeurd. Verder bleek uit een toets in 2003 door Rijkswaterstaat en de waterschappen dat de zeeweringen langs de Noordzeekust op een aantal locaties op een termijn van 20 jaar niet meer aan de geldende veiligheidsnorm zouden voldoen. Deze locaties zijn aangemerkt als de 'Zwakke Schakels'. Op negen van deze locaties ligt tevens een opgave tot verbetering van de ruimtelijke kwaliteit, de zogenaamde 'Prioritaire Zwakke Schakels Kust'.

De maatregelen die de beheerders moeten treffen om de in 2001 en 2006 afgekeurde keringen weer aan de vigerende veiligheidsnormen te laten voldoen, zijn op het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2) geplaatst. Voorwaarde hiervoor is dat de waterkeringen zijn afgekeurd vanwege wijzigingen in de gestelde veiligheidsnorm, de hydraulische randvoorwaarden of de toetsvoorschriften. Maatregelen zoals regulier of achterstallig onderhoud vallen hier dus niet onder. Voorwaarde is ook dat verbetering van de veiligheidssituatie niet plaatsvindt vanuit een ander programma. Maatregelen die voortkomen uit de derde toetsing van 2011 vallen niet binnen de scope van het HWBP-2, deze worden meegenomen in het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). In totaal worden in het HWBP-2 87 projecten gerealiseerd, waarvan 362,4 km dijken en 18 kunstwerken.

Op basis van de Waterwet komen de afgekeurde dijken en kunstwerken in aanmerking voor rijkssubsidie. Hiervoor toetst het rijk de maatregelen met oog op het robuust, sober en doelmatig op orde brengen van de waterveiligheid. De werkwijze die hierbij gehanteerd wordt, is beschreven in de bijlage. De beschikbare financiële middelen voor het HWBP-2 op de begroting van het Deltafonds worden gevoed door middelen van het rijk en bijdragen van de waterschappen op grond van de afspraken in het Bestuursakkoord Water.

Karakteristieken van het HWBP-2

Het HWBP-2 is op 22 maart 2011 door de Tweede Kamer aangewezen als 'Groot Project'. Door middel van de basisrapportage is de Tweede Kamer geïnformeerd over het programma. De basisrapportage beschrijft ook de verantwoordelijkheden van de partijen die bij het programma betrokken zijn.

De minister van Infrastructuur en Waterstaat is verantwoordelijk voor het systeem van hoogwaterbescherming in Nederland. In het geval van het HWBP-2 is de minister verantwoordelijk voor het vaststellen van het programma, het beoordelen van de subsidieaanvragen van de beheerders op basis van de subsidiecriteria, het verstrekken van de subsidies en het rapporteren aan de Tweede Kamer.

De water- en hoogheemraadschappen (binnen het HWBP-2 veruit het grootste deel van de beheerders) kennen eigen democratisch gekozen besturen. Als waterkeringen in de periodieke toetsrondes worden afgekeurd, zijn zij verplicht maatregelen te treffen, waardoor de afgekeurde keringen weer aan de vigerende wettelijke normen voldoen. Voor deze maatregelen kan subsidie worden aangevraagd.

Binnen de kaders van de eigen verantwoordelijkheden geven Rijk en waterschappen als uitvoeringsalliantie invulling aan de opgave van HWBP-2. De minister is voor het HWBP-2 verantwoordelijk voor de subsidieverstrekking en de waterbeheerders zijn

verantwoordelijk voor de realisatie van de afzonderlijke projecten. Gezien deze verantwoordelijkheidsverdeling zijn de formele sturingsmogelijkheden van het Rijk in het HWBP-2 in vergelijking met andere grote projecten, zoals Ruimte voor de Rivier (RvR) of Maaswerken, beperkt.

1.2 Samenvatting hoofdpunten verslagperiode

Voortgang van het programma

Deze verslagperiode zijn er drie projecten opgeleverd. Per 31 december 2018 voldoen 82 projecten aan de vigerende veiligheidsnorm en bevinden zich vijf projecten in de realisatiefase. Het grootste deel van het programma loopt conform planning.

Cumulatief is tot en met 31 december 2018 € 1.996 miljoen gerealiseerd. De stand van het HWBP-2 per 31 december 2018 is samengevat in figuur 1.

Scope

De scope van het HWBP-2 bestaat uit 87 projecten, bestaande uit 18 kunstwerken en 362,4 kilometer te versterken waterkeringen.

Planning

In het afgelopen halfjaar zijn vier nieuwe mijlpalen bereikt. Eén project is van planfase naar realisatiefase gebracht en er zijn drie projecten opgeleverd.

In de verslagperiode zijn twee aanpassingen doorgevoerd op een formeel contactmoment of met een verzoek tot wijziging (VtW) op planning.

Met het verlenen van de subsidiebeschikking voor de realisatie van het laatste project van het HWBP-2 is de mijlpaal voor het einde van het programma verschoven van Q4 2021 naar Q3 2022 aangezien dit het laatste project is dat wordt opgeleverd.

Risico's

De risico's met de grootste impact in tijd en geld bevinden zich, net als in voorgaande verslagperiodes, bij de grote en vaak complexe projecten.

Voor wat betreft de financiële omvang van de risico's heeft in de verslagperiode een actualisatie plaatsgevonden van het risicoprofiel op programmaniveau. De totale financiële waarde van de risico's op programmaniveau is in de verslagperiode met € 24 miljoen afgenomen (van € 109 miljoen naar € 85 miljoen) als gevolg van actualisatie van enkele specifieke uitvoeringsrisico's. De totale financiële waarde van de risico's op programmaniveau en in de projecten is in de rapportageperiode met € 35 miljoen afgenomen. Deze risicoreservering bedraagt op 31 december 2018 € 216 miljoen.

Financiën

Het actuele programmabudget bedraagt op peildatum 31 december 2018 € 2.651 miljoen, dit is inclusief de doorwerking van de indexering naar prijspeil 2018.

De actuele programmaraming is in de huidige verslagperiode toegenomen met € 25 miljoen en bedraagt op peildatum 31 december 2018 € 2.700 miljoen. De toename wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de actualisatie van projectramingen en het beschikken van het laatste project, waarbij bijkomende omgevingseisen, resultaten Dijken op Veen en de nieuwe normering de belangrijkste redenen voor de stijging van de raming zijn.

Het verschil tussen de programmaraming en het programmabudget bedraagt € 49 miljoen. Ten tijde van de VGR 14 was dit € 37 miljoen. Op dit moment blijft de spanning tussen programmaraming en programmabudget gedurende de realisatieperiode van het programma nog binnen de bandbreedte van de totale risicoreservering. Hiermee lijkt het oplosbaar, maar het risico dat het programma niet geheel binnen het HWBP2 budget te realiseren is, blijft aanwezig. Ik zal u hierover in de volgende VGR-en blijven informeren.

1.3

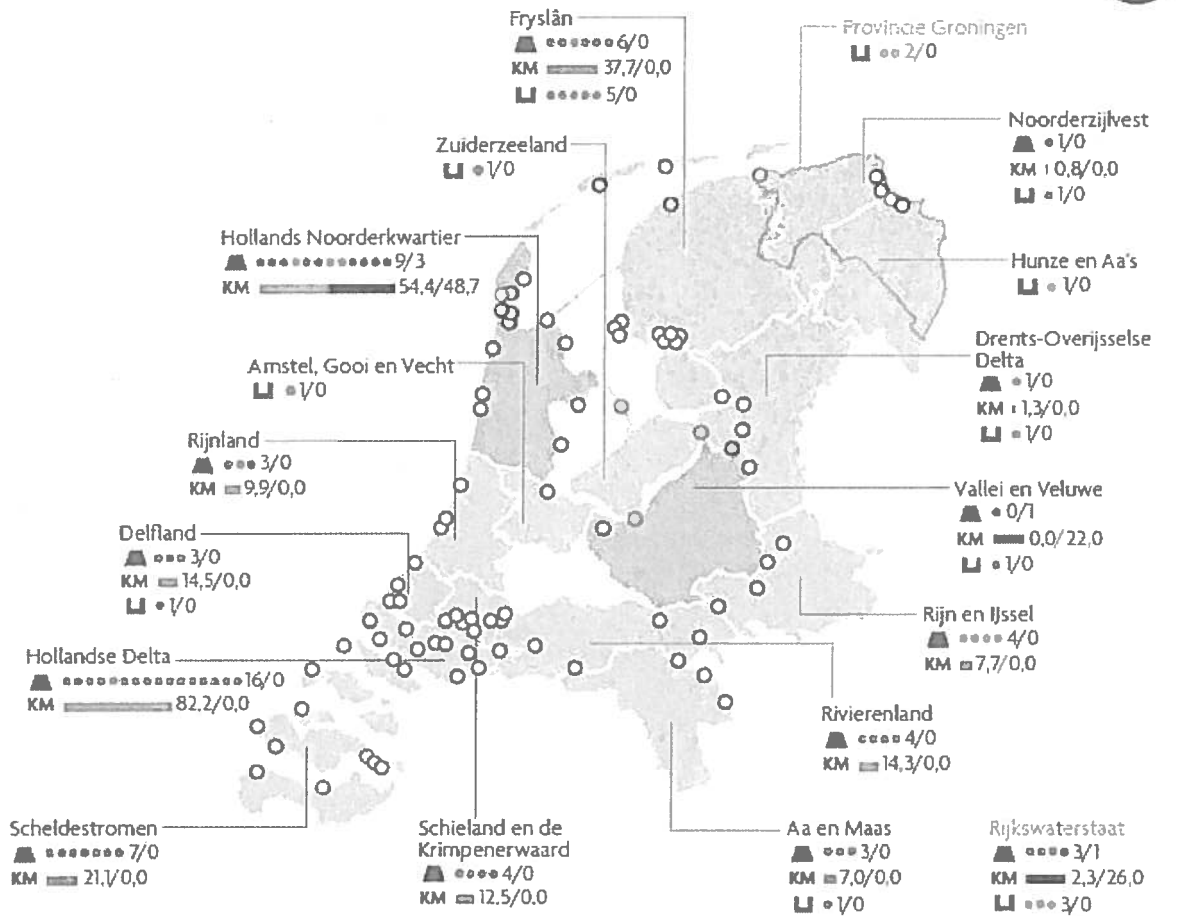
Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een toelichting op ontwikkelingen die zich in de rapportageperiode hebben voorgedaan in en rond het programma. In de daaropvolgende hoofdstukken komen de ontwikkelingen in de basisreferenties scope (3), planning (4), risico's (5) en financiën (6) van het HWBP-2 aan bod.

Hoogwaterbeschermingsprogramma 2

Stand van zaken per 31 december 2018

Aantal projecten **87**

Waterschappen
 ■ alle projecten gereed
 ■ projecten in uitvoering
 ■ geen projecten

Projecten
 ○ waterschappen
 ○ provincie Groningen
 ○ Rijkswaterstaat

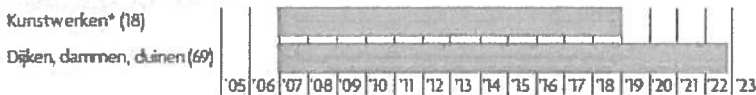
Voortgang (aantal)
 ▲ dijken, dammen, duinen
 ▬ kunstwerken
 ● 2/1 gereed/in uitvoering

Voortgang (kilometer)
 KM dijken, dammen, duinen
 = 7,0/4,0 gereed/in uitvoering

Doelstelling

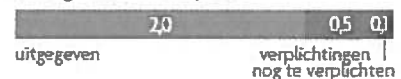
Versterken van 362 km dijken, dammen en duinen en van 18 kunstwerken, om de inwoners van Nederland een betere bescherming tegen hoogwater te bieden.

Uitvoeringsperiode

* Sluizen en gemalen

Budget €2,7 miljard

Voortgang 87 projecten

Figuur 1 Samenvatting stand van het HWBP-2, peildatum 31 december 2018

2 Ontwikkelingen in en rond het programma

2.1 Algemene ontwikkelingen

In de verslagperiode hebben zich diverse ontwikkelingen voorgedaan die van invloed zijn op het programma. De relevante ontwikkelingen zijn hierna beschreven.

2.2 Innovatie

In verslagperiode zijn er geen specifieke ontwikkelingen op innovatie te melden.

2.3 Kwaliteit en auditing

In de verslagperiode heeft het HWBP-2 zeven processen geactualiseerd ter verbetering van de interne beheersing. De HWBP-2 organisatie is samengegaan met de HWBP organisatie, waarbij de governance van het HWBP-2 niet is gewijzigd. Deze aanpassing heeft geen invloed op de projectorganisatie en op de beheersing van de projecten.

Tijdens verslagperiode zijn er geen audits uitgevoerd.

2.4 Correspondentie met het parlement

De voortgang van het HWBP-2 is via een schriftelijk overleg in de vaste commissie voor Infrastructuur en Waterstaat besproken (11-12-2018). Verder heeft in de verslagperiode de volgende correspondentie met de Tweede Kamer plaatsgevonden over het HWBP-2.

Datum	Onderwerp
16 november 2018	Brief aanbieding veertiende voortgangsrapportage van het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma van de minister van Infrastructuur en Waterstaat (32 689 nr. 41).

2.5 Media

In verslagperiode vonden er een paar feestelijke momenten plaats binnen HWBP-2. Denk aan de oplevering van de dijkversterking Kinderdijk-Schoonhovenseveer (KIS). Tijdens de oplevering was er veel aandacht voor de offers die de bewoners hebben gebracht. Ook het afronden van dijkversterking op Ameland werd gevierd met de omgeving. De vernieuwde Ipensloter- en Diemendammersluis zijn gevierd met de omwonenden. Deze momenten zijn niet door landelijke media opgepikt, wel regionaal en lokaal. Verder was er veel media-aandacht voor het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam. Een aantal bewoners besloot naar de Raad van State te stappen, en brachten dit in december naar buiten via Radio 1, NOS Journaal en Hart van Nederland.

3 De scope van het programma

3.1 Programmascope

De programmascope van het HWBP-2 omvat 87 projecten. De beheerders voeren deze projecten uit om te bewerkstelligen dat afgekeurde dijkvakken en kunstwerken weer aan de vigerende veiligheidsnormen voldoen. De ligging van de projecten is op bijgaande kaart (figuur 2) weergegeven. Het betreft negen projecten uit de eerste toetsronde, negen 'Prioritaire Zwakke Schakels Kust' en 69 projecten uit de tweede toetsronde. De projecten worden onafhankelijk van elkaar gerealiseerd. In totaal worden 78 projecten door waterschappen en hoogheemraadschappen gerealiseerd, zeven door Rijkswaterstaat en twee door de provincie Groningen. De kaders die op deze ontwerpopgave van toepassing zijn, vormen de condities om de opgaven van het HWBP-2 te realiseren. In totaal gaat het om 18 kunstwerken en 362,4 km dijken. In de huidige verslagperiode is de programmascope niet gewijzigd.

3.2 Projectscopes

Voor de beheerders bestaat per afgekeurde waterkering een veiligheidsopgave, dit is de projectscope. De beheerder werkt deze veiligheidsopgave uit in te treffen maatregelen.

In de verslagperiode hebben zich geen scopewijzigingen voorgedaan.

Hierna is de kaart met de actuele scope van het programma opgenomen. Ook de actuele fase van de projecten is hierin aangegeven.

Figuur 2 Actuele scope van het programma, peildatum 31 december 2018

4 Voortgang en planning

4.1 Voortgang van het programma

In de verslagperiode zijn vier nieuwe mijlpalen bereikt. Voor het grootste deel loopt het HWBP-2 conform planning, zoals is weergegeven in tabel 4.

Per 31 december 2018 bevindt zich geen project meer in de planstudiefase en vijf projecten bevinden in de realisatiefase. In totaal voldoen 82 projecten aan de vigerende veiligheidsnorm. De mutaties in de projectfase ten opzichte van voorgaande rapportage zijn gegeven in tabel 1.

Tabel 1
Mutaties in projectfase ten opzichte van vorige VGR

	VGR-13 31-12-2017	VGR-14 30-06-2018	Mutaties verslagperio de	VGR-15 31-12-2018
Planstudiefase	1	1	-1	0
Realisatiefase	7	7	-2	5
Gerealiseerde maatregelen	67	67	+3	70
Op basis van nader onderzoek is gebleken dat de kering voldoet	12	12	0	12
Totaal	87	87	0	87

In het HWBP-2 wordt in totaal 362,4 km dijken en 18 kunstwerken versterkt. Tabel 2 geeft het aantal lopende projecten in de planstudie- en realisatiefase per beheerder weer, met daarbij het aantal kilometers dijken en het aantal kunstwerken. In de verslagperiode zijn drie versterkingen afgerond. Een overzicht van de afgeronde projecten is opgenomen in tabel 3.

Tabel 2
Projecten in de planstudie- en realisatiefase

	Totaal aantal lopende projecten	Projecten aan dijken, dammen, duinen		Projecten aan kunstwerken
HH Hollands Noorderkwartier	3	3	48,7 km	-
RWS beheerders	1	1	26,0 km	-
Overige beheerders	1	1	22,0 km	-
Totaal	5	5	96,7 km	-

Tabel 3
Afgeronde HWBP-2
projecten

Beheerder	Code	Project	
WS AGV	WN-006	Ipersloter-en Diemerdamersluis	***
HH Hollands Noorderkwartier	W1-001	Havendijk den Helder	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-001	Balgzanddijk	
HH Hollands Noorderkwartier	W1-006	Wieringermeerdijk omgelegde Stonteldijk	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-003	Markermeerdijk Hoorn - Enkhuizen	
HH Hollands Noorderkwartier	W2-024	Prins Hendrikpolder, steenbekleding	**
HH Hollands Noorderkwartier	W2-064	Bergen aan Zee	*
HH Hollands Noorderkwartier	W2-066	Egmond aan Zee	*
HH Hollands Noorderkwartier	W2-080	Koegraszeedijk	
HH Hollands Noorderkwartier	WZ-001	Zwakke schakels Noord-Holland	
WS Hollandse Delta	W1-003	Versterking Buitenhavendijk Middelharnis	
WS Hollandse Delta	W2-026	Dijkversterking Nieuwe Stadse Zeedijk	
WS Hollandse Delta	W2-028	Dijkversterking Oostmolendijk	
WS Hollandse Delta	WN-001	Dijkversterking Hellevoetsluis	
WS Hollandse Delta	WN-002	Dijkversterking Brielse Maasdijk	*
WS Hollandse Delta	WN-003a	Dijkversterking Spui Oost	***
WS Hollandse Delta	WN-003b	Zettingsvloeiing Spui	***
WS Hollandse Delta	WN-004	Dijkversterking Spui West	***
WS Hollandse Delta	WN-005	Dijkversterking Eiland van Dordrecht	***
WS Hollandse Delta	WN-008	Dijkversterking Hoeksche Waard Zuid	***
WS Hollandse Delta	WN-009	Dijkversterking Hoeksche Waard Noord	***
WS Hollandse Delta	WN-014a	Dijkversterking IJsselmonde Noord en Zuid	*
WS Hollandse Delta	WN-014b	Dijkversterking Hilledijk	*
WS Hollandse Delta	WN-025	Zettingsvloeiing Dordtsche Kil	
WS Hollandse Delta	WZ-006	Kust van Voorne	
WS Hollandse Delta	WZ-007	Flauwe Werk	
WS Fryslân	W2-013	Havendammen en steenbekleding Stavoren	
WS Fryslân	W2-014	Ijsselmeer kleibekleding en pipingmaatregelen	
WS Fryslân	W2-021	Havendam Lemmer	
WS Fryslân	W2-030	Waddenzeedijk, Friese kust	***
WS Fryslân	W2-045	Terschelling, Waddenzeekering	
WS Fryslân	W2-049	Ameland	***
WS Fryslân	WN-016	Johan Frisosluis Stavoren	

WS Fryslân	WN-019	Riensluis te Lemmer	
WS Fryslân	WN-020	Oude Zeesluis te Stavoren	*
WS Fryslân	WN-021	Inlaat Tacozijl	*
WS Fryslân	WN-022	Inlaat Teroelsterkolk	*
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	W1-008	Nederlekdiijk	
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	W1-009	Bergambacht-Ammerstol-Schoonhoven	***
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	W2-002	Dijkversterking Krimpen	
HH van Schieland en de Krimpenerwaard	WN-017	Achterland Maeslantkering	*
WS Rivierenland	W1-010	Benedenstad Nijmegen	
WS Rivierenland	W2-042	Merwedediijk te Werkendam	
WS Rivierenland	W2-055	Lekdiijk KIS	***
WS Rivierenland	W2-078	Diverse pipingmaatregelen	
WS Scheldestromen	W2-019	Onrustpolder Noord-Beveland	
WS Scheldestromen	W2-025	Kruiningenpolder	
WS Scheldestromen	W2-031	Zimmermanpolder Zuid-Beveland	
WS Scheldestromen	W2-082	Noorderstrand Schouwen	
WS Scheldestromen	WN-010	Westkapelle	
WS Scheldestromen	WN-011	Vlissingen	
WS Scheldestromen	WZ-009	Zwakke Schakels Zeeuws Vlaanderen	
HH van Delfland	W2-079	Gemaal Westland	
HH van Delfland	WN-018	Achterland Maeslantkering	*
HH van Delfland	WZ-004	Scheveningen	***
HH van Delfland	WZ-005	Delflandse kust	
HH van Rijnland	W2-067	Kustversterking Katwijk	***
HH van Rijnland	W2-068	Zandvoort, boulevard	*
HH van Rijnland	WZ-003	Kustversterking Noordwijk	
WS Aa en Maas	WN-012	Keent en Keent - Grave	
WS Aa en Maas	WN-015	Kunstwerken Boxmeer - Grave	
WS Aa en Maas	WN-023	Heusden	*
WS Aa en Maas	WN-024	Boxmeer	
WS Noorderzijlvest	W2-018	Afvalwaterleidingen	
WS Noorderzijlvest	W2-069	Waddenzeediijk Nieuwstad	
WS Groot Salland	W2-058	IJsseldiijk bij Windesheim	
WS Groot Salland	W2-088	Gemaal Westerveld bij Zwolle	
WS Rijn en IJssel	W2-074	Den Elterweg te Zutphen	
WS Rijn en IJssel	W2-075	IJsseldiijk stadsgracht Doesburg	
WS Rijn en IJssel	W2-077	Twentekanaaldiijk	
WS Rijn en IJssel	W2-089	Pleijweg, Schaapdiijk, Broekdiijk te Arnhem	

WS Vallei en Veluwe	WN-013	Gemaal Antlia	
WS Hunze en Aa's	W1-004	Oude zeesluis Delfzijl	
WS Zuiderzeeland	W2-010	Kadoelersluis	
Provincie Groningen	W1-005	Schutsluis complex Delfzijl	
Provincie Groningen	W1-007	Keersluis Lauwersoog	
RWS Noord Holland	R2-029	Molwerk in de Mokbaai, Texel	
RWS IJsselmeergebied	R2-011	Roggebotsluis	
RWS IJsselmeergebied	R2-016	Nijkerkersluis	
RWS Zeeland	R2-022	Veerhaven Kruiningen	
RWS Zeeland	R2-034	Sluizencomplex Terneuzen	
RWS Oost Nederland	R2-062	Keersluis Meppelerdiep Zwartsluis	

Op basis van nader onderzoek is gebleken dat de kering voldoet aan de vigerende veiligheidsnorm, zonder dat maatregelen hoeven te worden getroffen.

** Het project voldoet aan de norm voor steenbekleding, maar wordt verder versterkt in W2-036

*** Het project is opgeleverd, maar financiële afwikkeling dient nog plaats te vinden.

4.2 Planningsystematiek

Om de voortgang van de projecten te kunnen monitoren, geven beheerders de belangrijkste mijlpalen in de projectplanningen aan. De onderliggende documenten bij deze en andere mijlpalen worden bij formele contactmomenten door het programmabureau HWBP-2 getoetst. Een mijlpaal wordt als behaald beschouwd na de schriftelijke bevestiging van een positief toetsresultaat.

In tabel 4 is met kleur (oranje, groen en rood) aangegeven of de vastgestelde datum van een mijlpaal bij een formeel contactmoment of met een VtW is gewijzigd. Via een VtW kan tussentijds de planning worden bijgesteld wanneer er een te groot verschil optreedt tussen de vastgestelde mijlpalen en de prognose. Dit instrument wordt ingezet wanneer er niet op korte termijn een contactmoment (zoals beschreven in de bijlage) is voorzien.

Bijgestelde mijlpalen worden in paragraaf 4.3 toegelicht. De planning van projecten is sterk afhankelijk van specifieke projectomstandigheden en actuele ontwikkelingen in de projecten. Daarom geven de beheerders ieder kwartaal een prognose van mogelijke ontwikkelingen in de planningen van projecten. Deze ontwikkelingen zijn niet in de tabel weergegeven aangezien deze nog niet zijn geformaliseerd.

Tabel 4 geeft een overzicht van de planning met daarin aangegeven de mijlpalen die zijn voorzien binnen de lopende projecten. De tabel geeft een weergave van de formeel vastgestelde projectplanningen.

Tabel 4 Planning met mijlpalen van de lopende projecten

Code	Naam	Beheerder	Realisatie	Vigerende datum bij realisatie	Vigerende datum als de realisatie
W2-004	Markermeerdijk Hoorn - Edam - Amsterdam	HH Hollands Noorderkwartier	realisatie	↓	2022 Q3
W2-036	Waddenzeedijk Texel	HH Hollands Noorderkwartier	realisatie	✓	2020 Q3
R2-006	Houtribdijk	RWS Midden Nederland	realisatie	✓	2020 Q1
W2-085	Hoogwaterkering Den Oever	HH Hollands Noorderkwartier	realisatie	✓	2019 Q4
W2-063	Eemdijken en Zuidelijke Randmeren	WS Vallei en Veluwe	realisatie	✓	2017 Q3

Voortgang mijlpalen:

- ✓ Mijlpaal is behaald
- Mijlpaal is nog niet behaald

Mutaties vigerende planning:

- Bij formeel contactmoment is een vroegere datum voor de mijlpaal vastgesteld
- Bij formeel contactmoment is een latere datum voor de mijlpaal vastgesteld met oplevering uiterlijk in 2017
- Bij formeel contactmoment is een latere datum voor de mijlpaal vastgesteld met verwachte oplevering ná 2017

Voortgang mijlpalen

Start realisatie

In deze verslagperiode is één subsidiebeschikking afgegeven.

Einde realisatie

In de verslagperiode zijn drie projecten door de aannemer afgerond. De mijlpaal einde realisatie is daarmee voor de volgende projecten in de verslagperiode behaald:

- WN-006 Ipenslotersluis en Diemerdammersluis
- W2-049 Dijkversterking Ameland
- W2-055 Dijkversterking Lekdijk KIS

4.3

Ontwikkelingen in de planning van het HWBP-2

Hierna zijn de belangrijkste ontwikkelingen beschreven die zich in de verslagperiode hebben voorgedaan in de planning van de projecten.

Bijgestelde mijlpalen

Voor het project Markermeerdijk Hoorn-Edam-Amsterdam is tijdens het verstrekken van de beschikking de mijlpaal 'einde realisatie' gewijzigd, dit i.v.m. de actualisatie van de uitvoeringsplanning.

Ontwikkeling project Waddenzeedijk Friese Kust

Het project is eind 2016 afgerond maar er is geconstateerd dat er sprake is van losliggende stenen, waardoor de beoogde 50 jaar levensduur niet wordt gehaald. Er heeft het afgelopen stormseizoen monitoring plaats gevonden om de ontwikkeling van de problematiek in beeld te brengen. Hieruit zijn nog geen definitieve resultaten bekend. De monitoring zal ook de komende periode worden doorgezet. In samenwerking met de opdrachtnemer is een aantal gemodificeerde elastocoastmengsels onderzocht. Drie mengsels presteren in laboratoriumproeven significant beter dan het op de dijk aangebrachte mengsel. Besloten is om begin oktober proefvakken met deze nieuwe mengsels aan te leggen. Tijdens het stormseizoen vindt monitoring van deze proefvakken plaats. In komende verslagperiode wordt naar verwachting duidelijk of een van deze mengsels voldoet voor de gesignaleerde problematiek.

Projecten die nog worden opgeleverd

Op dit moment betreft dit vijf projecten..

- R2-006 Houtribdijk

Project loopt conform planning. Einde realisatie is voorzien in het eerste kwartaal van 2020.

- W2-085 Hoogwaterkering Den Oever

Het project Den Oever loopt conform planning. In de afgelopen verslagperiode is goede voortgang gemaakt en einde realisatie is nog steeds voorzien in het vierde kwartaal van 2019.

- W2-036 Waddenzeedijk Texel

De werkzaamheden voor het project Waddenzeedijk Texel lopen conform planning. Einde realisatie is daarmee nog steeds voorzien in het derde kwartaal van 2020.

- W2-004 Markermeerdijk Hoorn - Edam - Amsterdam

In de afgelopen verslagperiode is het projectplan vastgesteld. Voor een lengte van 29,8 km is een beschikking namens de minister verleend. Hiermee is voor het laatste project van HWBP2 de realisatie formeel van start gegaan. Dit met

uitzondering van 1 km bij Durgerdam. Het participatietraject voor Durgerdam is in de verslagperiode bijna geheel afgerond. Met de vaststelling van de beschikking voor de realisatie van het project Markermeerdijken zijn ook de referenties op tijd en geld aangepast. De planning voor einde realisatie is bij de beschikking vastgesteld op Q3 2022. Hiermee is sprake van een realistische uitvoeringsplanning van de beschikte scope.

- W2-063 Eemdijken en zuidelijke Randmeren

Onderzoeken zijn lopende omtrent de aanpak van de Thermische Gereinigde Grond. Resultaten worden in Q2 2019 verwacht.

5.1 Risicobeheersing

Het programma werkt door risicobeheersing aan het tegengaan van financiële tegenvallers en aan het voorkomen van vertraging. Door intensieve afstemming en communicatie worden risico's gesignaleerd en kunnen adequate maatregelen worden getroffen om gevolgen van risico's te beperken. De basis voor de risicobeheersing voor het gehele programma ligt bij de projecten, door de beheerders zal het merendeel van de risico's gesignaleerd en beheerst worden. Het risicomangement door het programmabureau HWBP-2 is hierop aanvullend en richt zich zowel op risicobeheersing door de beheerders als door het programmabureau HWBP-2. Het overzicht van de risico's wordt elk kwartaal geactualiseerd bij zowel de projecten als bij het programma. Nagegaan wordt of nieuwe risico's worden gezien, risico's zijn gewijzigd of aanvullende beheersmaatregelen nodig zijn. Het programmabureau HWBP-2 voert beheersmaatregelen uit, veelal in samenwerking met de beheerders, door onder andere (het faciliteren van) kennisdeling tussen de beheerders, het professionaliseren van de kennis bij de beheerders op specifieke onderwerpen en het bieden van specialistische kennis om de risico's beter te beheersen. Alle projecten bevinden zich nu in de realisatiefase. In deze fase van het programma is er een steeds beter zicht op (uitvoerings)risico's en zijn in de projecten onderbouwde buffers opgenomen om risico's op te vangen.

Risico's met gevolgen in tijd

Risico's met gevolgen in tijd voor het programma zijn die risico's uit de projecten die niet opgevangen kunnen worden in de afgesproken buffers van het project, waardoor deze gevolgen kunnen hebben voor de verwachte opleverdatum van een of meerdere projecten en daarmee voor het programma. De voornaamste risico's met gevolgen in tijd doen zich voor bij een aantal van de grote, complexe projecten die zich op het voor het programma kritieke tijdspad bevinden. Deze top risico's zijn weergegeven in tabel 5. De omvang van de risico's wordt uitgedrukt in het aantal projecten waarbij het risico zich kan voordoen met daarbij de mogelijke vertraging in maanden per project. Het risicoprofiel van het programma neemt af naar mate het programma vordert. Daarom wordt een top 3 gerapporteerd. Deze keuze is gemaakt doordat het aantal 'grote' risico's op programmaniveau is afgenomen en de top 3 'grootste risico's' de risico's van het programma voldoende dekt. Er zijn geen nieuwe risico's in deze verslagperiode vastgelegd.

Tabel 5

Toprisico's binnen het programma met gevolgen in tijd

Risico's met gevolgen in tijd	Aantal projecten / vertraging
Grootschalig herstel van de dijk noodzakelijk	2 projecten 18-24 maanden
Projectplan Waterwet moet worden aangepast	2 project 12-24 maanden
Projectplan Waterwet blijkt niet Raad van State-proof te zijn en/of dient aangepast te worden	1 projecten 3-12 maanden

De top risico's met gevolgen in tijd worden nu toegelicht:

- *Grootschalig herstel van de dijk noodzakelijk*

Dit risico speelt bij twee projecten. Bij het project Waddenzeedijk Friese kust is Elastocoast verwerkt op de dijk. Gebleken is dat stenen van Elastocoast op diverse plekken loslaten, waardoor de beoogde 50 jaar levensduur niet wordt behaald. Nadere onderzoeken lopen gedurende de stormperiode en zijn nodig voor het bepalen van een structurele oplossing. De verwachting is dat dit in de eerste helft van 2019 duidelijk wordt.

Bij een deeltraject van het project Eemdijk en Zuidelijke Randmeren is Thermisch Gereinigde Grond (TGG) als ophoogmateriaal toegepast. Na voltooiing van de dijkversterking is gebleken is dat er ontoelaatbare verontreiniging (gehalten van zouten en zware metalen boven de interventiewaarden) van het grond- en/of oppervlaktewater is optreden. Op dit moment is een partijonderzoek lopende om te bepalen welke eindbestemming (storten, dan wel reinigen en hergebruiken) voor welk deel van de TGG beschikbaar of noodzakelijk is. De verwachting is dat het resultaat van het onderzoek halverwege 2019 bekend is. Dit is het enige HWBP-2 project waar dit issue speelt. Het waterschap heeft om die reden de oplevering van de dijk door de aannemer niet geaccepteerd.

Het programmabureau HWBP-2 ondersteunt de beheerders met specialistische kennis bij de afhandeling van de bovenstaande zaken. Voorsnog is er op programmaniveau hiervoor een risicoreservering opgenomen, gebaseerd op een ruwe inschatting. Na de verwerking van de resultaten van de onderzoeken in een uitvoeringsmethode wordt er een nauwkeurige raming opgemaakt. Tevens wordt er ingezet op het verhalen van de extra kosten.

- Projectplan Waterwet moet worden aangepast

Door mogelijke alternatieve oplossingen toe te passen kan dit mogelijk resulteren in een aanpassing van het projectplan Waterwet. Dit speelt bij twee projecten te weten: Dijkversterking Friese Kust en Dijkversterking Eemdijsken en Zuidelijke Randmeren

- *Projectplan Waterwet blijkt niet Raad van State proof te zijn en/of dient aangepast te worden*

Dit risico speelt bij 1 project. Indien dit risico zich voordoet dat het projectplan Waterwet niet of niet in zijn geheel onherroepelijk wordt, leidt tot aanzienlijke vertraging omdat de ruimtelijke orderingsprocedure veelal op het kritieke pad van het project ligt.

Het programmabureau HWBP-2 neemt dit risico mee bij toetsing van mijlpalen en zet waar nodig specialistische kennis in bij beheerders ter beperking van dit risico.

5.2 Risico's met gevolgen in geld

Risico's met gevolgen in geld voor het programma zijn die risico's uit de projecten welke niet opgevangen kunnen worden binnen de raming van het project waardoor deze risico's kostenconsequenties kunnen hebben voor het programma. De voornaamste risico's met gevolgen in geld zijn weergegeven in tabel 6.

De omvang van de risico's wordt uitgedrukt in het aantal projecten waarbij het risico zich kan voordoen met daarbij de totale verwachtingswaarde van de gevolgen in geld voor het programma. Eén toprisico voor geld vormt ook een toprisico voor tijd.

Tabel 6
Toprisico's binnen het programma met gevolgen in geld

Risico's met gevolgen in geld	Aantal projecten / verwachtingswaarde gevolgen in geld
Grootschalig herstel van de dijk noodzakelijk	2 projecten € 28,0 miljoen
Projectkosten vallen hoger uit dan in een eerder contactmoment is vastgesteld	1 project € 4,0 miljoen
Onvoldoende duidelijkheid in contractafspraken met ON inzake grondgebruik	1 project € 2,5 miljoen

Grootschalig herstel van de dijk noodzakelijk

Zie paragraaf 5.1 voor de toelichting van het risico.

Projectkosten vallen hoger uit dan in een eerder contactmoment is vastgesteld

Dit betreft een samenvoeging van twee risico's te weten: "Een project blijkt bij beschikking (C3b) duurder dan in een eerder contactmoment vastgesteld" en het risico "prognose valt hoger uit".

In deze verslagperiode is € 4 miljoen gereserveerd als benoemd onvoorzien in verband met de aannemers claim voor nadeelcompensatie.

Onvoldoende duidelijkheid in contractafspraken met ON inzake grondgebruik

In een van de opgeleverde projecten is sprake van een juridisch dispuut over de contractuele eisen. Het door de beheerder opgebouwde dossier is sterk en de kans dat het dispuut tot financiële consequenties leidt wordt laag ingeschat. Wel zijn de eventuele gevolgen bij ongelijk behoorlijk. Daarom wordt er specifieke aandacht aan de situatie gegeven en is het als programmarisico opgenomen. Het programmabureau HWBP-2 stimuleert kennisuitwisseling tussen de beheerders en ondersteunt de beheerders met specialistische kennis bij de afhandeling van claims zodat claims zorgvuldig en zonder onnodige meerkosten kunnen worden afgehandeld. Het risico 'Onvoldoende duidelijkheid in contractafspraken met ON inzake grondgebruik' is met € 2,5 miljoen verlaagd. Gezien de huidige stand van zaken van dit risico is de kans van optreden verminderd, daarom is de verwachting dat een reservering van € 2,5 miljoen voldoende is.

5.3

Algemeen beeld op programmaniveau

Risicoreservering op programmaniveau

De financiële omvang van de risico's bedraagt € 85 miljoen en bestaat voor € 35,5 miljoen uit benoemde risico's en voor € 49,5 miljoen uit onbenoemde risico's.

De financiële omvang van de benoemde risico's is in de verslagperiode met € 13,5 miljoen gedaald. Inhoudelijk zijn de (mutaties in de) risico's toelicht in paragraaf 5.2

De financiële waarde van onbenoemde risico's is in de verslagperiode met € 10,5 miljoen gedaald als gevolg van het gewijzigde totaal van de projectramingen van de lopende projecten en de raming van de programmakosten. De waarde van de onbenoemde risico's is 5% van dit totaal.

Tabel 7

Financiële waarde risico's op programmaniveau, weergegeven in miljoen euro

	VGR-13 31-12-2017	VGR-14 30-06-2018	Mutaties verslagperiode	VGR-15 31-12-2018
Benoemde risico's op programmaniveau	43	49	-13,5	35,5
'Project risicoreservering sluit niet (meer) aan bij het actuele risicoprofiel van het project'	0	0	+4	4
'Onvoldoende duidelijkheid in contractafspraken met ON inzake grondgebruik'	5	5	-2,5	2,5
'Raming bij C3b valt hoger uit dan de eerder vastgestelde raming'	10	10	-10	0
'Meer nadeelcompensatie en planschade dan voorzien'	4	4	-4	0
'Grootschalig herstel van de dijk noodzakelijk	22	28	0	28
Diverse risico's	2	2	-1	1
Onbenoemde risico's programmaniveau	60	60	-10,5	49,5
Financiële verwachtingswaarde risico's op programmaniveau	103	109	-24,0	85,0

Exogene risico's voor het programma

Het programma kent geen exogene risico's. Dit zijn risico's die buiten de scope (opdracht) van het programma vallen, maar wel gevolgen kunnen hebben voor de kosten of de planning van het programma.

Het exogeen risico betreffende de nieuwe normering is vervallen, doordat het laatste project is beschikt.

6 Financiën

6.1

Programmabudget

In de verslagperiode is het budget geïndexeerd met een bedrag van € 13 miljoen euro tot het beschikbare budget van € 2.651,0 miljoen euro.

Tabel 8 geeft de budgetreeks aan. In verslagperiode zijn geen budgetmutaties doorgevoerd.

Tabel 8

Budgetreeks in de rijksbegroting, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2018

	Totaal	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
VGR-13 31-12-2017	2.637,9	1.780,0	283,1	160,5	138,4	23,0	134,7	118,2
VGR-14 30-06-2018	2.637,9	1.780,0	283,1	160,5	138,4	23,0	134,7	118,2
VGR-15 31-12-2018	2.651,0	1.780,0	219,9	198,2	160,5	85,7	88,0	118,7
Verwerking terugbetaling voorschotten *)	8,3	8,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Bijdragen Provincie	2,9	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
VGR-15 31-12-2018	2.662,2	1.791,2	219,9	198,2	160,5	85,7	88,0	118,7

*) Conform de begrotingsregels worden terugbetalingen van verstrekte voorschotten bruto verantwoord ofwel als ontvangst en hogere uitgaven verantwoord. Bij 1^e supplettoire wet 2016 is een terugbetaling als hogere ontvangst verantwoord en als hoger uitgavenbudget aan HWBP-2 toegevoegd. Daarnaast zijner nog te ontvangen eindafrekeningen in 2016 afgewikkeld die in 2017 zijn verwerkt. Het uitgavenbudget voor HWBP-2 bedraagt daarmee € 2.662,2 miljoen. Gesaldeerd met de ontvangsten bedragen de kosten voor HWBP-2 € 2.651,0 miljoen.

Tabel 9 geeft inzicht in de gebudgetteerde ontvangsten van de waterschappen voor de financiering van het HWBP-2. Deze ontvangsten bedragen in totaal € 1.027,7 miljoen.

Tabel 9

Ontvangsten van de waterschappen t.b.v. budget HWBP-2, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2018

	Totaal	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
VGR-13 31-12-2017	1.021,0	846,7	115,1	4,4	54,6	0,2	0,0	0,0
VGR-14 30-06-2018	1.024,9	846,7	118,3	4,5	55,2	0,2	0,0	0,0
VGR-15 31-12-2018	1.027,7	846,7	120,1	4,6	56,1	0,2	0,0	0,0

Tabel 10 geeft een overzicht van de gerealiseerde ontvangsten van de waterschappen, conform de afspraken uit het Bestuursakkoord Water. Van de bijdrage van de waterschappen van € 120,1 miljoen is in verslagperiode € 57,4 miljoen ontvangen.

Tabel 10

Cumulatieve ontvangsten waterschappen, weergegeven in miljoen euro

	t/m VGR-13 31-12-2017	Mutaties VGR 14	Mutaties VGR 15	t/m VGR-15 31-12-2018
Ontvangsten	846,7	62,7	57,4	966,8

6.2

Programmaraming

De programmaraming bestaat uit het totaal van de gerealiseerde en de nog te realiseren kosten voor het HWBP-2. De raming is samengesteld uit de door de beheerders opgestelde projectprognoses, de kosten voor het programmabureau HWBP-2 (overige projectkosten) en het programma onvoorzien. Gegeven de op dit moment geldende inzichten wordt de omvang van de programma-onvoorzien als toereikend geacht.

De programmaraming is in de verslagperiode per saldo met € 25 miljoen toegenomen en bedraagt op 31 december 2018 € 2.700 miljoen. Deze netto toename komt voort uit het saldo van wijzigingen in projectramingen en door de actualisatie van programmarisico's.

Binnen de programmaraming bedraagt de totale omvang van de onvoorziene kosten 216 miljoen euro, bestaande uit € 131 miljoen onvoorzien op projectniveau en € 85 miljoen onvoorzien op programmaniveau. In tabel 11 is de opbouw van de programmaraming weergegeven. De mutaties zijn verderop toegelicht.

Tabel 11

Programmaraming,
weergegeven als
verwachtingswaarde
in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2018

	VGR-13 31-12-2017	VGR-14 30-06-2018	Mutaties verslagperiode	VGR-15 31-12-2018
Subtotaal projectramingen	2.517	2.521	+48	2.569
Project voorzien	2.375	2.379	+59	2.438
Project onvoorzien	142	142	-11	131
Overige projectkosten	45	45	+1	46
Programma onvoorzien	103	109	-24	85
Totaal HWBP-2	2.665	2.675	+25	2.700

Op basis van de doorrekening van de programmaraming is de verwachting dat de bandbreedte van de uitgaven tussen € 2,5 miljard en € 2,7 miljard ligt.

Overige projectkosten

Deze kosten bestaan uit de gerealiseerde kosten tot en met 31 december 2018 en een door het programmabureau HWBP-2 opgestelde raming van de verwachte programmabureaukosten over de periode tot en met 2022. De raming van deze kosten is in de verslagperiode gewijzigd met € 1 miljoen en bedraagt € 46 miljoen.

Programma onvoorzien

In de verslagperiode is de financiële verwachtingswaarde met € 24 miljoen afgenomen tot een totale risicoreservering op programmaniveau van € 85 miljoen. Dit is in paragraaf 5.4 toegelicht.

Projectramingen

Het totaal van de projectramingen is in de verslagperiode met € 48 miljoen toegenomen tot een bedrag van € 2.569 miljoen. Een onderverdeling van de projectkosten naar projectfase is weergegeven in tabel 12.

Tabel 12

Projectkosten per projectfase, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2018

	VGR-13 31-12-2017	VGR-14 30-06-2018	Mutaties verslagperiode	VGR-15 31-12-2018
Subtotaal lopende projecten	1.148	1.152	-205	947
<i>Projecten in planstudie</i>	433	433	-433	0
<i>Projecten in realisatie</i>	715	719	+228	947
Gerealiseerde projecten	1.369	1.369	+253	1.622
Totaal projectramingen	2.517	2.521	+48	2.569

Tabel 13 bevat een onderverdeling van de projectkosten naar beheerders, zowel in de planstudiefase als in de realisatiefase.

Tabel 13

Raming van de projecten in planstudiefase en realisatiefase per beheerder, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2018

	VGR-13 31-12-2017		VGR-14 30-06-2018		VGR-15 31-12-2018	
	aantal projecten	raming	aantal projecten	raming	aantal projecten	raming
Beheerder						
HH Hollands Noorderkwartier	3	658	3	658	3	712
WS Hollandse Delta	0	0	0	0	0	0
Overige beheerders en innovatiebijdrage	5	490	5	494	2	235
Lopende projecten	8	1.148	8	1.152	5	947
Gerealiseerde projecten	79	1.369	79	1.369	82	1.622
Totaal	87	2.517	87	2.521	87	2.569

Tabel 14

Projectkosten per type bekostiging, weergegeven in miljoen euro
Prijspeil 1-1-2018

	VGR-13 31-12-2017	VGR-14 30-06-2018	VGR-15 31-12-2018
Subsidieprojecten en innovatiebijdrage	1.731	1.735	1.791
Projecten Zwakke Schakels	601	601	606
Projecten Rijkswaterstaat	185	185	172
Totaal projectramingen	2.517	2.521	2.569

6.3

Kasreeks

Ten behoeve van de Rijksbegroting stelt het programmabureau HWBP-2 iedere verslagperiode een overzicht op van realisatie en prognose van verplichtingen en kasuitgaven voor het lopende jaar en de jaren daarna. De kasreeks is gebaseerd op gegevens van de beheerders die zijn beoordeeld door het programmabureau. In tabel 15 is deze kasreeks opgenomen.

Tabel 15

Kasreeks, weergegeven in miljoen euro

	Totaal	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 e.v.
VGR-13 31-12-2017	2.665	1.783	245	190	153	84	87	123
VGR-14 30-06-2018	2.675	1.783	215	213	158	90	75	141
VGR-15 31-12-2018	2.700	1.783	220	231	131	67	67	201

6.4

Apparaatskosten Rijkswaterstaat

Om inzicht te geven in de integrale kosten van het HWBP-2 is in tabel 16 aangegeven hoeveel budget voor de interne RWS kosten in de begroting is opgenomen. Het budget van de interne kosten bedraagt per 31 december 2018 in totaal € 32 miljoen. Dit bedrag is conform de afspraken met betrekking tot de bekostigingssystematiek van RWS niet opgenomen in de raming en het budget van het HWBP-2. Deze kosten zijn niet gewijzigd ten opzichte van de voorgaande verslagperiode.

Tabel 16
Apparaatskosten
Rijkswaterstaat,
weergegeven
in miljoen euro

	Totaal	t/m 2017	2018	2019	2020	2021
VGR-13 31-12-2017	32	26	2	2	2	0
VGR-14 30-06-2018	32	26	2	2	2	0
VGR-15 31-12-2018	32	26	2	2	2	0

6.5

Cumulatieve verplichtingen en uitgaven

Tabel 17 geeft een overzicht van de cumulatieve financiële verplichtingen die sinds de start van het programma tot en met 31 december 2018 door het programma zijn aangegaan.

Tabel 17
Cumulatieve
verplichtingen, incl BTW,
weergegeven in miljoen
euro

	t/m VGR-13 31-12-2017	Mutaties VGR 14	Mutaties VGR 15	t/m VGR-15 31-12-2018
Verplichtingen	2.058	5	497	2.560

Op basis van de aangegane verplichtingen kunnen betalingen worden verricht. In de verslagperiode zijn voorschotten verleend op nieuwe en bestaande beschikkingen en hebben eindafrekeningen plaatsgevonden. Dit is in tabel 18 aangegeven. Het betreft de uitgaven die sinds de start van het programma tot en met 31 december 2018 zijn gedaan.

Tabel 18
Cumulatieve uitgaven, incl
BTW, weergegeven in
miljoen euro

	t/m VGR-13 31-12-2017	Mutaties VGR 14	Mutaties VGR 15	t/m VGR-15 31-12-2018
Uitgaven	1.776	37	183	1.996

Bijlage werkwijze subsidieverlening door het rijk

Tijdens de zes jaarlijkse toetsingen van de primaire waterkeringen in het kader van de Waterwet onderzoeken de beheerders deze waterkeringen op verschillende faalmechanismen. Zodra in de eerste of tweede toetsronde werd geconstateerd dat een kering als gevolg van één faalmechanisme niet voldeed, werd de kering afgekeurd.

De beheerders zorgen voor het op sterkte brengen van de waterkering. Op basis van de Waterwet komen de maatregelen van het HWBP-2 in aanmerking voor subsidiëring door het rijk. Hiertoe toetst het rijk de maatregelen aan de subsidiecriteria robuust, sober en doelmatig. Op basis hiervan geeft het ministerie een voorlopige beschikking af die als grondslag dient voor de uitbetaling van voorlopige subsidies aan de beheerder. De hoogte van definitieve subsidie wordt op basis van nacalculatie door het rijk vastgesteld. Voor rechtmatige subsidieverstrekking vindt een aantal van contactmomenten tussen beheerders en rijk plaats. Elk contactmoment wordt onderbouwd met kwantitatief en kwalitatief adequate documentatie.

Contactmoment 1 Startnotitie: dit contactmoment vindt plaats wanneer de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (voorheen Startnotitie MER) in concept is opgesteld. Bij dit contactmoment gaat het erom dat wordt vastgesteld dat de juiste ontwerpogave en de juiste uitgangspunten worden gehanteerd en of het palet aan principeoplossingen ook een oplossing bevat die later als sober, doelmatig en robuust aangemerkt kan worden. Het zoeken van de mogelijke oplossingen is een iteratief proces waarbij de effecten van alle varianten worden afgewogen. Indien er nog veel onzekere variabelen zijn kan in het proces vóór het vaststellen van het voorkeursalternatief nog sprake zijn van (sterk) variërende planningen en kostenramingen.

Contactmoment 2 Voorkeursalternatief: doel van dit contactmoment is om te bepalen welke ontwerpvarianten bestaan en hoe de afweging heeft plaatsgevonden die tot het voorkeursalternatief heeft geleid. Het rijk toetst of het voorkeursalternatief als sober, doelmatig en robuust aangemerkt kan worden. Indien ook andere belangen dan het veiligheidsbelang een plaats hebben gekregen in het voorkeursalternatief toetst het ministerie welk deel van de te maken kosten aan veiligheid is toe te rekenen en voor subsidie in aanmerking komt.

Contactmoment 3 Projectplan: bij dit contactmoment wordt het concept projectplan (voorheen: dijkversterkingsplan) getoetst op de criteria sober, doelmatig en robuust. Bij dit contactmoment wordt bepaald welk deel van de te maken kosten gerelateerd is aan de veiligheidsopgave en derhalve voor subsidie in aanmerking komt. De toetsing vindt plaats voordat het projectplan de inspraakprocedure ingaat en de goedkeuringsprocedure van de provincie doorloopt. Nadat het projectplan door de provincie is goedgekeurd kan het waterschap een subsidieaanvraag indienen. Het ministerie geeft naar aanleiding van de subsidieaanvraag een voorlopige beschikking af die als grondslag dient voor de uitbetaling van voorlopige subsidies aan de beheerder.

Contactmoment 4 Voorbereiden aanbesteding: dit contactmoment dient om aan de hand van de opgestelde marktvraag dan wel het opgestelde bestek te bepalen welke aanbestedingsrisico's bestaan en welke maatregelen kunnen worden getroffen om deze te reduceren of voorkomen.

Contactmoment 5 Realisatie: tijdens de realisatie van projecten wordt door middel van rapportages en de jaarverantwoordingen de gerealiseerde en geplande voortgang gevolgd. Indien de realisatie daartoe aanleiding geeft, volgt een contactmoment 5 teneinde dreigende realisatie risico's te reduceren of voorkomen.

Contactmoment 6 Eindafrekening: zodra het project is afgerond, toont de beheerder aan dat de in het formeel goedgekeurde projectplan beschreven aanpassingen aan de hoogwaterkering zijn gerealiseerd en dat de waterkering aan de vigerende norm voldoet. Een eindafrekening wordt opgesteld waarbij de verstrekte voorlopige subsidies worden verrekend met de werkelijk gemaakte kosten. Ook wordt dan de subsidiebeschikking definitief vastgesteld.

Auditdienst Rijk
Postbus 20201
2500 EE Den Haag
(070) 342 77 00